

Mot en ny trettio- tals- kris?

Domedagsprofetiorna avser vanligen miljökatastrofer eller resursuttömningsningar som ligger några årtionden fram i tiden. Om de frågorna finns mycket att säga och vi planerar att ägna ett temanummer åt saken inom kort. Vi har nu emellertid också fått ett annat slag av domedagsprofetior med siktet inställt på mera näraliggande katastrofer. Många hävdar att vi går mot en ny världsdepression av den typ vi upplevde i början av trettio-talet. Den amerikanske ekonomen Barraclough hävdade detta i New York Review of Books i somras och Marian Radetzki framförde liknande synpunkter i Dagens Nyheter i september.

Det som leder tankarna i denna riktning är naturligtvis ett antal krisartade inslag under det senaste året, som påminner om händelser under 1929—1930. Vi har haft ett antal uppmärksammade bankkrascher, stora kursras har drabbat börserna i viktiga länder som Förenta staterna och Storbritannien, det internationella betalningssystemet har nyligen brakat ihop, ekonomiskt kaos hotar i Storbritannien, Italien och Danmark och arbetslösheten stiger raskt i flera viktiga länder med Förenta staterna i spetsen. Listan på skrämmande analogier kan förlängas med utvecklingen av fastighetsmarknader, råvarumarknader och en del annat. Slutligen är det slående att Sverige liksom 1929—30 befinner sig ur fas och tills vidare inte känner av dessa krisförlopp i omvärlden.

Det är uppenbarligen frestande för många att utifrån dessa likheter på det ekonomiska systemets yta dra slutsatsen att vi nu står inför en världsdepression av trettio-talets typ. Det är likaså frestande för andra att motsäga detta under hänvisning till tesen att historien inte upprepar sig. Båda ståndpunkterna är naturligtvis orimliga genom sin ytlighet. Västvärldens ekonomier är så annorlunda i dag jämfört med mellankrigstiden att symptomens likhet är ointressant innan man har gjort en analys av hur våra ekonomier fungerar vid depressionstendenser nuförtiden. Och tesen att historien inte upprepar sig är ju ett allmänt påstående om sannolikheter helt utan kontakt med den faktiska problemställningen.

Det är min uppfattning att de likheter vi nu ser med 1929—1930 inte alls kan fattas som att historien upprepas. Jag finner flera skäl till detta. För det första är de offentliga sektorerna i alla blandekonomier nu så mycket större. En kumulativ process nedåt verkar därför på en långt mindre del av samhällsekonomin. Offentligt anställda förlorar inte sina jobb och den offentliga sektorns efterfrågan deltar inte i någon kumulativ process även om den vid extrem vanskötsel skulle sänkas i stället för höjas.

För det andra är de utbyggda social- och arbetslöshetsförsäkringssystemen en garanti för att inte heller anställda i den privata sektorn drabbas av de stora inkomstbortfall som arbetslöshet innebar på trettio-talet. För

det tredje är progressiviteten i skatte- och bidragssystemet stabiliserande genom att hushållen förlorar mindre i disponibel inkomst än i bruttoinkomster vid en eventuell tendens till kontraktion i ekonomin. För det fjärde är benägenheten att avskeda anställda vid svag efterfrågan långt mindre nu. En större andel löntagare har tjänstemannastatus, många fler kollektivanställda har numera företagsspecifik kunskap som är så värdefull för företaget att de inte avskedas i första taget.

För det femte är det sannolikt så att dagens teknik och företagsorganisation medför en mera långsiktig investeringsplanering som inte så lätt ändras under intryck av dämpad efterfrågan. Slutligen är våra insikter i konjunkturproblemen så mycket större nu och våra stabiliseringspolitiska instrument så mycket bättre att vi kan klara av depressionstendenser på ett helt annat sätt.

Med detta vill jag ha sagt att de ytliga likheterna med 1929—1930 troligen mera gäller vilket slag av påfrestningar blandekonomierna utsätts för. Jag tror däremot inte alls att reaktionerna blir desamma. Det nuvarande ekonomiska systemet är så pass stabilt neråt att även ganska svåra felgrepp i ledande stater inte skapar mycket värre recessioner än den typ vi hade 1958 och 1971. Detta är emellertid illa nog och vi vet inte vilken social och politisk dynamik en kraftig recession innehåller i dag. Det amerikanska politiska systemet tålde en arbetslöshet på 25 procent år 1933, men vi vet inte om de stora västliga demokratierna idag tål 4—7 procent och frånvaro av privat standardökning under flera år.

Mil Sundgren
